

Kolonialismus a náboženství

Pojem náboženství a filosofické předpoklady
osvícenství

Dějiny pojmu náboženství

Shrnutí

Dějiny pojmu náboženství

- klasicky latinské "religio"
 - spíše přídavné než podstatné jméno
 - rituál, způsob uctívání
 - Cicero – postoj (úcty)
 - Lucretius – předmět, který lze zkoumat
- křesťanské religio – situace soupeření
 - spojení s ecclesia – nostra/vestra, vera/falsa – postoj, uctívání, organizace
 - Augustin – religio jako platonská idea

Dějiny pojmu náboženství

- Renaissance – Marcilio Ficino
 - platonská idea
 - esenciální kvalita lidství
- Reformace – Zwingli
 - důvěra k bohu (religio) vs. důvěra k něčemu jinému (superstitio)

Pojem náboženství v novověku

Katalog použití

17. století: náboženství v plurálu

Různá užití výrazu „náboženství“ - dřívější i nové tendence

- náboženství v plurálu
 - jako první katolické publikace o "náboženstvích světa" - *Dialogus Johannis Stamler Augustensis de diversarum gencium sectis et mundi religionibus* (1508)
 - protestanté - první obdobná kniha až 1614 – Edward Brerewood: *Enquiries touching the diversity of languages, and religions through the chiefe parts of the world*
 - katolicismus návaznost na „religio“ jako vnější výrazy náboženského života (rituály a zvyky), – z pohledu vnějšího pozorovatele
 - stoleté protestantské zpoždění – důsledek pokračujícího zaměření na "vnitřní zbožnost" (postoj)

Náboženství v plurálu

- v souvislosti s výrazy jako „nezájem o náboženství“
 - Bénédict Pictet: *Traité contre l'indifférence des religions où l'on établit les fondement de la vraye religion et l'on répond aux principales objections des atheés, des déistes* (1716)
- náboženství v plurálu - shrnutí:
 - „zvláštní náboženství všelijakých národů za mořem a ve starověku“ (z pohledu vnějšího pozorovatele)
 - křesťanské sekty (z pohledu apologetiky)

Přirozené náboženství

- Deismus a Herbert z Cherbury (1583 – 1648)
 - zdravý lidský rozum (*common sense*) – přirozené náboženství – náboženství založené na vrozeném intuitivním poznání naprosto zřejmých vědomostí o existenci Boha
 - pravdy na nichž se zdravý lidský rozum musí shodnout
 - (1) existuje nejvyšší bytost, (2) tu je třeba uctívat, (3) nejvýznamnějším projevem úcty – ctnost založená na zbožnosti a čistotě svědomí, (4) třeba usmíření hříchů, (5) posmrtný život, v němž potrestáno zlo a odměněno dobro
- Deismus – Herbert jím označil
 - koncepce náboženství, které pro jeho legitimizaci připouští jen rozumové, nikoliv nadpřirozené důvody → každému poznatelné
 - → náboženství jako systém metafyzických výpovědí, ověřitelných kritickým filosofickým zkoumáním

Zjevené náboženství

- Polemika proti kritice založené na pojmu „přirozeného náboženství“
 - Thomas Halyburton: *Natural religion insufficient; and revealed necessary to man's happiness in his present state; or, a rational enquiry into the principles of the modern deists; ... and particularly the writings of the learne'd Lord Herbert* (1714)
- Představa zjevení byla v křesťanském myšlení rozšířená od dob Nového zákona. Avšak nikdo až do 18. st. nepředpokládal, že to, co bylo zjeveno, bylo náboženství.

Wilfred Cantwell Smith, *The Meaning and the End of Religion*

Obecná abstrakce „náboženství“

- obecná abstrakce „náboženství“ - poprvé ve frázích typu: „spory ohledně náboženství“
 - Franciscus Costerus: *Enchiridion controuersiarum praecipuarum nostri temporis de religione ...* (1589)
- **system**
 - idejí s nimiž je věřící svázán, v nichž se neshodnou různé věřící (případně **system** praxe)
 - jeho pravdivost lze filosoficky testovat
 - jeho pravdivost spočívá v tom, že poskytuje faktické informace o světě
- dichotomie „náboženství“/“pověra“
 - system idejí a praxe, který lze rozumově zdůvodnit/system idejí a praxe, který nemá rozumné zdůvodnění a zakládá se na neopodstatněných předpokladech

Obecný pojem náboženství

Souvislosti jeho polemického původu a
předpoklady osvícenství

Zdroje osvícenského myšlení

- Nominalismus (William Ockham, 1285-1349)
 - konec božího plánu, vědění jako empirie a čtení knihy přírody
- Rozvoj empirické vědy a empirické hledání řádu
 - matematizace a mechanizace přírody a experiment (Galileo Galilei, 1564-1642; Isaac Newton, 1643-1727)
- Hledání zdrojů apodikticky jistého poznání – deduktivní systémy vědění
 - R. Descartes (1596-1650), B. Spinoza (1632-1677) – matematika a přírodní vědy jako vzor pravdivého poznání
 - Garance správnosti poznání - individuum a rozum → důraz na zkušenost (i náboženskou – devotio moderna a protestantismus)

Předpoklady osvícenského myšlení

- Poznání jako prostředek osvobození
 - Poznání přírody a vláda nad světem (Bacon 1561-1626)
 - 3 období světového dění odpovídající třem božským osobám (Joachim z Fiore, 1130-1202) + mesianismus → *víra v pokrok* zajištěný vědou a technikou → *rozloučení s tradicí*
 - Poznání jako vymanění z působení iracionálních sil (spojených s tradicí) – *osvobození člověka*
- Poznání jako reprezentace skutečnosti – popis pravdivého stavu věcí
- Univerzální dosah lidského rozumu (=univerzální řád světa) a univerzální lidská přirozenost (jedny dějiny, jedna svoboda, jedna práva jednotlivce)
- Individualismus (politický a epistemologický), demokracie a tolerance → rétorika svobody a sekularismus

Osvícenství a kritika náboženství

- Náboženství jako nepravdivá nebo nezdůvodněná reprezentace (pokud jde o dogmata za hranicí „přirozeného náboženství“)
 - propojení deistické kritiky náboženství a protestantské kritiky křesťanství, využití pojmu „pověra“ a jeho rozšíření na interpretaci zámořských zpráv
- Náboženství jako (svobodnou bytost) spoutávající tradice, pověra zabraňující osvobození člověka
 - Náboženství jako iracionální aspekt lidského jednání se sklony probouzet násilí (omezovat lidská práva) → *sekulární* politika jako garant tolerance

Politické souvislosti

- Náboženské války 16. a 17. století
 - Bartolomějská noc (1572), Edikt nantský (1598), jeho zrušení (1685)
- Rekatolizace 17. a 18. století
- Církevní procesy a hon na čarodějnice
- Státní absolutismy a jejich náboženská identifikace
- Zámořské misie
 - antiklerikalismus a zprávy misionářů a cestovatelů (Voltaire, 1694-1778 a Ezourvedam)

Osvícenství a pojem náboženství

polemický pojem založený na dominantním racionalistickém veřejném diskursu konstruujícím svůj opak

- racionální/iracionální
- tradiční/pokrokový
- osvobozující/svazující
- tolerantní/netolerantní, násilný
- veřejný/soukromý
- univerzální/parciální
- pravdivý/nepravdivý nebo osvětlitelný pravdivým racionálním diskursem
- vědecký/nevědecký
- moderní/nemoderní